

Чек-лист | Експерт

Соціальна компетентність педагога в умовах неформальної та інформальної освіти

Соціальна компетентність педагога Нової української школи

Ярослава Шеєнь,
кандидатка психологічних наук, доцентка

Відеопрезентація

SCAN ME

Вступ. Сучасне суспільство характеризується переходом до цифрового соціальноорієнтованого суспільства. Завдання, які постають перед Новою українською школою у сфері її відповідальності перед кожним учнем концентруються навколо проблем соціального виховання і розвитку. Тож, кваліфіковане вирішення цих проблем залежить від професійної соціальної компетентності педагога.

Професійні актуалітети чек-листа:

- ✓ створення сучасного освітнього середовища в освітньому закладі на засадах педагогіки і психології співробітництва з метою ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу;
- ✓ здатність до ефективної командної роботи в освітньому процесу;
- ✓ здійснювати ефективну комунікації і розв'язувати проблеми;
- ✓ соціальний, емоційний інтелект

Структура. Чек-лист побудовано у форматі 5 кроків із рекомендаціями до кожного з них. Опрацювавши послідовно крок за кроком, педагог матиме можливість розвинути власну соціальну компетентність і сприяти формуванню соціальної компетентності інших суб'єктів освітнього процесу (учнів, батьків).

Цільова аудиторія

педагогічні працівники
закладів дошкільної освіти,
загальної середньої освіти,
позашкільної освіти,
соціальні педагоги і
психологи, працівники
методичних служб,

<p>Крок 1</p> <p>☐ Особистісні характеристики <i>Уміння приймати рішення, уміння брати відповідальність, уміння робити вибір, когнітивний стиль, гнучке мислення, когнітивна гнучкість, уміння адаптуватись, емоційний інтелект (див. рекомендації до кроку 1)</i></p>	
<p>Крок 2</p> <p>☐ Робота в команді і згуртування <i>Уміння безконфліктно взаємодіяти, уміння працювати в команді і групово мислення, уміння згуртувати учнівський колектив (див. рекомендації до кроку 2)</i></p>	
<p>Крок 3</p> <p>☐ Співробітництво <i>Здатність до співробітництва в групі та команді (педагогіка співробітництва), планувати, розробляти й реалізовувати соціальні проекти індивідуальних і колективних дій (див. рекомендації до кроку 3)</i></p>	
<p>Крок 4</p> <p>☐ Комунікація і розв'язання проблем <i>Підтримувати взаємини; розв'язувати проблеми в різних взаєминах, розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях (див. рекомендації до кроку 4)</i></p>	
<p>Крок 5</p> <p>☐ Саморефлексія соціальної ефективності і самодіагностика <i>Здійснювати самодіагностику і діагностику для визначення рівнів соціальної компетентності суб'єктів освітнього процесу (див. рекомендації до кроку 5)</i></p>	

Рекомендації до кроку 1

Інформація для професійного самопізнання

Соціальна компетентність – це комплекс особистісно-психологічних технологій взаємодії особистості із оточуючим соціальним середовищем. Ефективність, успішність цієї взаємодії визначає рівень соціальної компетентності.

Вихідними базовими диспозиціями соціальної компетентності є субкомпетентності:

- ¹**комунікативна компетентність** (уміння будувати стосунки з іншими людьми, виступати перед аудиторією, вміння вербалізації думки);
- ²**інтелектуальна компетентність** (достатній рівень соціального інтелекта, який надає змогу орієнтуватись та взаємодіяти з соціумом (виключення психічних розладів та патологій), інтелектуальна лабільність, когнітивна гнучкість тощо);
- ³**громадянська компетентність** (знання основ економічних законів та правових норм);
- ⁴**моральна компетентність** (наявність невикривлених ціннісних орієнтацій);
- ⁵**професійна /учнівська компетентність** (уміння самостійно опановувати новий навчальний матеріал, поповнювати професійні знання та тягнутись до професійного самовдосконалення).

---

¹ <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7877/1/Savenkova.pdf>

² <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/3501/>

³ <https://www.pedrada.com.ua/article/1251-navchayuchi-navchayus-gromadyanska-kompetentnst-vchitelya-ta-uchnya>

⁴ <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/129.pdf>

⁵

http://lib.iitta.gov.ua/706701/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A1%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_2017.pdf

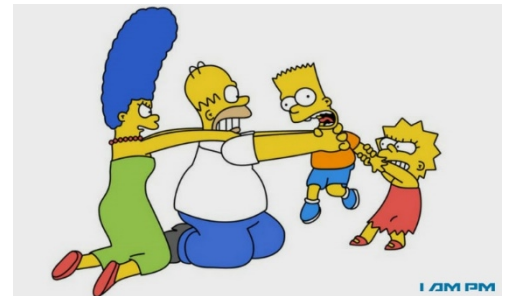
Розвиток когнітивної гнучкості⁶

1. **Нав'язливі думки, поведінка.** *Рекомендація:* якщо Ви застрягли на будь-якому образі або думці – візьміть аркуш паперу і напишіть, що Ви там бачите або думаєте, а потім – знову напишіть, яким чином вийти з цієї ситуації. Саме писати потрібно тому, що в обмірковуванні сюжету і його письмовому оформленні бере участь доволі багато інших відділів мозку. Це дозволяє імпульсу, який застряг в цингулярній корі, звільнитись з оточення. Якщо здається, що вирішити проблему складно – допоможе старий перевірений план. Також у письмовій формі, але з детальними і яскравими деталями (найкраще в цьому допомагає технологія ментальних карт). Не соромтесь просити допомоги в друзів, якщо нав'язливі думки застрягли в голові. Потрібно, щоб стороння людина допомогла опрацювати матеріал, що застряг у вашій голові, потрібна адекватна стороння реакція. Тренуйте парадоксальне мислення. Розглядайте проблему з різних сторін, з різних точок зору, із вивченням усіх «за» і «проти». Рефлексуйте – це допомагає оцінити проблему різних точок зору.

2. **Занепокоєння від того, що скажуть інші.** *Рекомендація:* 18/40/60 – у 18 Вас хвилює те, що про Вас думають інші, у 40 – Вам усе-одно, що про Вас думають, у 60 – Ви розумієте, що ніхто, по суті, про Вас і не думав.

3. **Конфліктофобія** (страх перед конфліктом, уникнення конфліктів). *Рекомендація:* не потрібно пасувати перед агресією іншого тільки від того, що така ситуація некомфортна; не потрібно допускати, щоб Ваша думка про себе залежала від думки оточуючих; озвучуйте свою точку зору і дотримуйтесь того, що вважаєте правильним; тримайте себе в руках; за можливості зберігайте доброзичливість, але головне – твердо захищайте свою позицію – так оточуючі стануть Вам більше поважати і спілкуватись з Вами відповідним чином.

4. **Уникнення «ні».** *Рекомендація:* перед тим, як автоматично відповісти «ні» - продумайте інші відповіді. Часто допомагають дихальні вправи, наприклад така схема 4/7/8/ (вдих, пауза, видих), це дасть додатковий час перед відповіддю і дозволить вирішити Вам питання, чи насправді Ви маєте на увазі «ні», відповідаючи «ні».

5. **Не намагайтесь переконати «опозиціонера»** (того, хто опирається). *Рекомендація:* якщо Ви дискутуєте і бачите, що людина почала опиратись, зробіть паузу. Нехай це буде 10 хвилин,

⁶ Когнітивна гнучкість (cognitive flexibility) визначає здатність людини адаптуватись до змін, успішно вирішувати нові проблеми. Наприклад, коли учні переходять на нову програму навчання, або переходять до середньої школи – їм необхідна здорова когнітивна гнучкість, щоб у складніших умовах навчатись краще. Крім підвищення складності навчання, шкільні предмети викладаються різними вчителями і учням потрібно адаптуватись, підлаштовуватись під стиль кожного з них. З іншого боку, для дорослого – це перехід на іншу роботу або в новий колектив, потрібно звикнути до нової системи виконання завдань і адаптуватись до змін. Іншими словами – це здатність «вимкнути» попередню задачу і ефективно реагувати на нову. Це здатність, яку більшість вважають природньою, але важливою навичкою для навігації життя.

⁷ <https://studfiles.net/preview/5257705/page:9/>

10 годин або 10 днів. Якщо Ви зумієте відволіктись від програшної ситуації («lose-lose»), у якій програють усі учасники, то зможете пізніше повернутись до обговорення і вирішити проблема.

6. **Прохання «навпаки».** *Рекомендація:* використовуйте «зворотню психологію»⁸, вона спрацьовує у спілкуванні з людьми, у яких існує розлад поясної системи (психотерапевтичні методи: антисугестія, негативна практика, парадоксальна інтенція, метод заплутування, викликати нове загострення і т.д.). Користуючись нею, Ви практично просите прямо протилежне тому, що хочете отримати. Наприклад: якщо хочете зустрітись з людиною, що має такі особливості, не потрібно просити його зустрітись з Вами у певний час, а запитати, коли це буде зручно; якщо хочете, щоб учитель закінчив доповідь до наступної середи, скажіть «Мабуть, Ви не встигнете до наступної середи»; якщо хочете, щоб учень виконав прохання виконати завдання без скандалу, скажіть йому «Мабуть, ти не зможеш це зробити, не засмучуючись і не сперечаючись».

7. **Навчіться спілкуватись з «важкими дітьми»⁹.** *Рекомендація:* такі діти фіксуються на негативній поведінці. Якщо вдасться знайти правильний підхід, це зможе змінити все їхнє життя. Для того, щоб порушити їхню фіксацію на нав'язливих думках і діях, через які вони і стають ворожими й упертими, намагайтесь зрозуміти, у який момент їх можна відволікти. Відволікання – дієва техніка, яка допомагає звільняти від «фіксації» людей з порушенням функцій поясної системи. Відволічіть дитину, змініть тему розмови, переключіть увагу на фізичну активність або на завдання, у якому є вправи на відволікання уваги.

8. **Фізичні вправи.** Саме ці відділи мозку починають краще працювати при регулярних вправах. *Рекомендація:* Навіть присідання вимагає швидке переключення з однієї групи м'язів на іншу.

За матеріалами: Деніел Дж. Амен. Измените мозг – изменится и жизнь / Деніел Дж. Амен. – Эксмо, ISBN: 978-5-699-48442-3. – 2016. – 496 с.

Розвиток емоційного інтелекту

Емоційний інтелект – це не лише емпатійні здібності вчителя – це, передусім, розуміння своїх емоцій і емоцій учнів, батьків, колег; уміння використовувати свої емоції як ресурс для прийняття рішень, професійно-педагогічної взаємодії.

Емоційний інтелект учителя включає в себе комбінацію компетенцій, які дозволяють виражати та розуміти, контролювати власні емоції, бачити та розуміти емоції учнів, їхніх батьків,

8

http://www.wikiwand.com/uk/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D1%83%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8C

⁹ https://roditeli.ua/deti/parental_experience/vazhki_diti

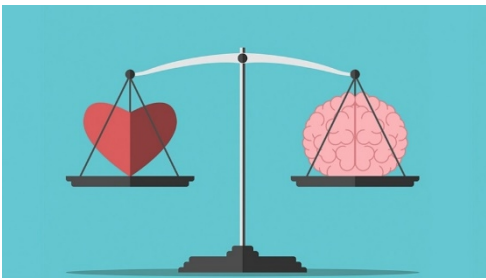
колег, та використовувати для підвищення власної ефективності. Серед таких компетенцій виділяють: точність і оцінка вираження емоцій, використання емоцій у когнітивній діяльності, розуміння і управління емоціями в професійно-педагогічній діяльності. Педагоги з *високим рівнем емоційного інтелекту*, як правило, відчують здоровий емоційний баланс таких почуттів: самоконтроль, зосередженість, мотивація, соціальна взаємодія, автономність, вдячність, задоволення. Водночас, педагоги з низьким рівнем емоційного інтелекту часто відчують: незадоволення, відчуття самотності, фрустрацію, невірноваженість, образу, злість, незадоволеність, залежність, почуття провини тощо.

Тобто, для щастя, якості життя і професіоналізму важливо мати високий рівень емоційного інтелекту та постійно працювати над його вдосконаленням.

Аналізуючи нейрофізіологічні підходи у функціонуванні наших емоцій – важливим є актуалізація вибору – куди саме спрямовується наша увага, що залежить від нас, як ми можемо управляти рамками смислів. Якщо вчитель зможе змінювати різні смисли, то можна побачити поліваріативність моделей сприйняття, а далі – розвивати це вміння. Головне – засвоїти саму установку, що *завжди існує альтернативна модель сприйняття*.

При будь-якій емоції на реакцію на той чи інший подразник активізуються багато фізіологічних систем (серцево-судинна, дихальна, ендокринна тощо). У людей до цих реакцій додаються і суб'єктивні переживання, які в свою чергу відображають діяльність певних систем мозку, спрямованих на переробку різноманітної інформації, що надходить з навколишнього середовища.

Найважливішим «розпорядником» емоційних компонентів складних форм поведінки людей є кора великих півкуль, яка працює у тісній взаємодії з ділянками лімбічної системи та ретикулярної формації.

Більшість державних інституцій, зосереджують свою увагу на підготовці вчителів у закладах вищої освіти, акцентуючи увагу на підвищенні рівня IQ та оволодінні необхідними для педагогічної діяльності знаннями. Однак, сучасні дослідження доводять, що рівень IQ є важливою, однак не основною складовою успішної професійно-педагогічної діяльності вчителя, тому емоційний інтелект є необхідною умовою успішного професійного зростання особистості і особистісної ефективності.

Сучасні вчителі, володіючи інтегральною характеристикою – високий рівень емоційного інтелекту, – теж стикаються з проблемами емоційної дестабілізації, однак їхня реакція на такі ситуації відрізняється. Вони здатні зупинитися, проаналізувати те, що вони відчують, і зрозуміти, як ці почуття впливають на поведінку і вибір. Вони здатні зрозуміти, як учень почувається, чому сталась ситуація, що призвела до конфлікту і співпереживати разом з ним. Також вони можуть вибрати поведінку і дії, які допоможуть їм не тільки вийти зі складної ситуації, але й вирішити її – як всередині себе, так і по відношенню до інших. Для таких професіоналів подолання невдач та складнощів є досвідом, шансом удосконалити себе та свої взаємовідносини з оточуючими. Перешкоди не зупиняють таких фахівців, а допомагають розвинути свій потенціал.

Самі по собі емоції – це *ресурс до саморозвитку*, це – сигнал, який говорить про те, що потрібно змінюватись. Емоція показує, що потрібно рухатись і змінюватись, бути гнучким до трансформацій. Саме вона наповнює вчителя енергетичним ресурсом до руху. Емоційний інтелект педагога в такому ракурсі – це вміння зробити рух цілеспрямованим, усвідомленим, своєчасним, це здатність застосувати емоцію до конкретної ситуації. Тож, виходячи з цього – негативних емоцій не існує априорі, є негативно-оцінні, неекологічні, неетичні прояви емоцій.

Розвиток емоційної самосвідомості

Усвідомлення своїх емоцій вимагає практики. Існує низка кроків, які допомагають підвищити емоційну самосвідомість та покращити здатність розуміти та контролювати власні емоції.

Якщо емоція виникла в певний момент, це означає, що в оточуючому середовищі або в структурі нашого «Я» потрібні зміни. Емоційний інтелект відповідає за те, як особистість трактуватиме цей сигнал, як трансформує і що буде далі робити.

Крок 1. Від емоції потрібно відсторонитись, типу не «мені дискомфортно», а «я відчуваю дискомфорт» - конкретизація від імені власного «Я».

Крок 1. Наступний етап – практична робота – робота з емоцією в різний спосіб (арт-терапія, психодрама, вербалізація, візуалізація, танцювально-рухова терапія), фокусування її в тілі.

Крок 3. Наступний етап – дослідницька робота – за типом «що я відчуваю – де емоція відображається – що за нею стоїть – що я хочу насправді» (при цьому важливим є конкретизація ознак емоції – яка ця емоція: слизька, вогка, пекуча тощо).

Відпрацювавши декілька разів цю схему – мислення особистості починає працювати по-іншому, починає ставати гнучким і ефективним для самовдосконалення.

Слід зазначити, що будь-які зміни можливі лише за умови позитивних намірів вчителя і усвідомлення зони контролю. Важливо знати, що входить у зону контролю і використовувати це, так неможливе стає можливим.

Розглянемо деякі практичні *емоційні прийоми*, які доцільно використовувати в процесі викладання:

- ✓ *Пряме включення.* Відмовтеся від розтягнутого вступу чи відступу, якщо ваші учні вже досить добре знайомі з предметом розмови, починайте з головного.
- ✓ *Несподіванка.* Використовуйте несподівану та невідому інформацію, а також об'ємні, рельєфні форми її викладу. На початку заняття ефективним може стати яскравий, образний приклад.
- ✓ *Застосування елемента неформальності.* Враховуючи предмет обговорення, розкажіть про власні помилки, оману, забобони та їх наслідки. Покажіть, яким чином вам вдалося уникнути однобічного підходу до цієї або подібної проблеми та знайти нове рішення її.
- ✓ *Співпереживання.* Не пропускайте значущих для аудиторії та теми заняття дрібниць, збільшено опишіть події, які пов'язують вас із учнями, змушуючи останніх переживати (формат «я розумію Ваші емоції»).
- ✓ *Драматизація.* Наочно і захоплено, свідомо драматизуючи, змалюйте події, які збагачують тему так, щоб учні змогли ототожнювати себе з дійовими особами та життєвою ситуацією. Підготуйте, таким чином, необхідні абстракції.
- ✓ *Гіпербола.* Щоб загострити увагу учнів, не бійтеся вдаватися до перебільшень. Це допоможе виявити причинно-наслідкові та умовно-наслідкові взаємозв'язки між подіями, процесами й поведінкою людей. Однак, не забудьте пізніше (уже без перебільшень) чітко викласти свою позицію з визначеної проблеми.
- ✓ *Апеляція до авторитету.* Для підтримання правоти власної думки посилайтеся на авторитет науки, досвід історичний, політичний, життєвий, викладацький.
- ✓ *«Провокація».* На короткий час викличте у учнів реакцію незгоди з інформацією, що викладається. Використайте цей момент для того, щоб підготувати їх до конструктивних висновків (розвиток критичного мислення). Уточніть думку та більш чітко визначте власну позицію.
- ✓ *Спонування до прийняття рішення.* Ознайомте учнів з усіма аргументами «за» та «проти» будь-якої думки, концепції, ідеї. Після зіставлення усіх аргументів знайдіть правильне рішення проблеми. Ставте необхідні питання, широко використовуйте компетентність та здатність учнів приймати рішення для виявлення предмета обговорення, залучайте їх до процесу мислення.

Розвиток емпатії

Емпатія (грецьк. *em* – всередині, *pathos* – почуття) розглядається як процес або стан і як стійка здатність (навичка) особистості, що розвивається у процесі соціалізації. Емпатія як здатність – це вміння осягати душевний стан, переживання іншої людини, розуміти її емоційну мову, відгукуватися на психологічний стан. Також це інтуїтивне розуміння психологічного настрою, вміння перебрати на себе роль іншої людини, зрозуміти її приховані мотиви, душевне метушіння, ототожнення своїх почуттів з емоціями іншого і разом з тим усвідомлення їх винятковості, індивідуальності.

Поняття «емпатія» у 1909 році ввів у психологію Е. Тітченер, позначаючи ним розглядання ситуації з погляду співрозмовника, розуміння його емоційного стану.

Емпатійність виявляється у: терпимості до вираження емоцій іншими людьми; намаганні зрозуміти внутрішній світ співрозмовника; готовності адаптувати своє сприймання конкретної ситуації до сприймання її іншою людиною для кращого розуміння того, що з нею відбувається. Відсутність емпатії або її низький рівень свідчать про байдужість людини, її емоційну черствість.

У психології емпатію розглядають, як єдність емоційних, когнітивних та вольових процесів. Серед видів емпатії виокремлюють такі:

1. *емпатію емоційну* – реакцію афективного типу, основу на механізмах проекції та наслідування моторних та афективних реакцій іншого; готовність відгукнутися на почуття і душевні хвилювання.

2. *емпатію когнітивну* – що ґрунтується на розумових процесах: здатності інтенсивно проаналізувати інформацію про співрозмовника, готовності зрозуміти і прийняти його позицію, а також здатності передбачити його психологічні реакції в конкретних ситуаціях.

3. *емпатію поведінкову* – реакція вольового типу, виражається у мотивації до альтруїстичної допомагаючої поведінки на користь іншої людини, спрямованої на поліпшення її емоційного стану.

Учитель-емпат – хто він? Усі за і проти

1. *Інконгруентна поведінка.* Емпати здатні помічати, коли слова людей не відповідають мові їхнього тіла. При спілкуванні вчитель завжди має звертати увагу на мову, дії, мову тіла учнів (батьків, колег).

Наприклад, коли батько учня вимовляє теплі слова, проте мова його тіла говорить про те, що він відчуває нетерпіння або гнів, учитель-емпат відчує цю різницю, і йому стає тривожно. Тому емпати, як правило, здатні легко визначити, коли людина бреше, а коли говорить правду.

2. *Негатив.* Учителі-емпати – зовсім недосконалі люди. У них теж буває поганий настрій. Вони, як і всі інші, іноді можуть поводитися неконструктивно. Однак вони намагаються бути позитивними настільки, наскільки це можливо в умовах освітнього процесу. Вони роблять це тому, що знають, наскільки легко емоції можуть передаватися оточенню – учнівському колективу, під час батьківських зборів, на нараді тощо. Якщо у когось з членів колективу поганий настрій, через деякий час в такому ж настрої будуть перебувати і всі люди, що його оточують. Саме тому вчителі-емпати не люблять перебувати поруч з тими, хто випромінює негатив чи говорить неправду. Емпатам подобаються щасливі, позитивні люди. Але оскільки вони дуже чутливі до потреб інших, їм важко уникати людей, які їх оточують. Учителі-емпати часто притягують тих, хто випромінює негатив, оскільки останні бачать в них вдячних слухачів, які стерплять всі їхні скарги.

3. *Агресивна поведінка.* Учителі-емпати не виносять агресивної поведінки, включаючи плач і крики під час уроку, гучне ляскання дверима класу і, звичайно ж, будь-які види насильства (булінгу). Більшість людей не люблять перебувати в колі тих, хто перебуває в агресивному настрої, оскільки це завдає всім дискомфорт. Однак на вчителя-емпата така поведінка впливає найгіршим чином, тому що вони, як правило, мають дуже чутливу нервову систему. Перебування в деструктивному середовищі може викликати у них сильне почуття тривоги і занепокоєння.

4. *Страждання інших людей.* Учителям-емпатам важко бачити, як страждають інші люди, тому що вони в буквальному сенсі здатні відчувати чужий біль (наприклад, ситуація булінгу в учнівському середовищі або дізнавшись про трагедію в родині учня).

5. *Зайві переживання.* Усе, що є зайвим, може привести до виникнення стресу у емпатів: занадто багато шуму на уроці, занадто багато справ і завдань від керівництва, сильні запахи, неприємні відчуття і так далі. Стрес виникає через перевантаження органів почуттів, з яким організм емпатів не справляється.

Практичні рекомендації

Рекомендації до кроку 2

Інформація для професійного самопізнання

Формуванню згуртованої учнівської групи сприяє наявність у її членів таких якостей, як:

- уміння слухати, співчувати (навички емпатії¹⁰);
- готовність допомагати іншим;
- уміння знайти загальну точку зору, загальні цінності та інтереси;
- чіткість і прозорість позицій;
- прагнення уникнути конфліктів;
- відкритість, гнучкість.

Проте, перешкоджають формуванню згуртованої групи: бажання домінувати і (або) постійно вступати в суперечку; оцінка ідей інших як поганих або неправильних звичка бути завжди правим; потреба бути переможцем, брати верх; байдужість, апатія, нудьга.

Так, дослідниками виділено *стадії формування згуртованої групи*:

1 Прийняття членами групи один одного (усуваються недовіра і відчуження у відносинах між учнями, з'являється готовність взаємодіяти).

2 Розвиток комунікацій (розширення комунікацій, відвертого і щирого спілкування).

3 Формування групової солідарності (зростання довіри і зміцнення почуття групової ідентичності. Члени групи одержують задоволеність від самого факту перебування в ній і допомагають один одному).

4 Прагнення до максимізації групового успіху (раціональне використання індивідуальних здібностей, можливостей і взаємодопомоги, забезпечення неформального колективного контролю за виконанням групових завдань, приміром у проектній діяльності).

Емпірично згуртованість учнівського колективу можна виявити за допомогою таких запитань:

1. Чи вважаєш ти себе частиною учнівського колективу?
2. Якби тобі запропонували перейти в інший колектив, чи погодився б ти це зробити?
3. Як, краще чи гірше, виглядає твій колектив у порівнянні з іншими ?
4. Як ти і твої однокласники контактуєте один з одним? Чи допомагаєте ви один одному? Чи часто у вашому колективі бувають конфлікти?

---

¹⁰ Емпатія (від римського «*pathos*» - глибоке, сильне, чутливе почуття (відчуття), близьке до страждання. Префікс «ем» означає спрямований (скерований) усередину. Це стан емоційного резонансу на переживання іншої людини.

Методика

«Визначення рівня згуртованості дитячої групи»

Визначте ваше погодження або непогодження про ваш клас, вибравши відповідь, яка найбільше влаштовує вас і поставте «так» чи «ні» біля питання.

1. Учні нашого класу готові виконати будь-яке громадське доручення.
2. Учні нашого класу люблять та бажають вчитися.
3. Учні нашого класу добре ставляться один до одного.
4. Учні нашого класу рідко сваряться між собою.
5. Учні нашого класу завжди допомагають один одному.
6. Учні нашого класу часто бувають разом у вільний час.
7. Учні нашого класу активно беруть участь в громадській роботі.
8. Учні нашого класу задоволені результатами своєї роботи.
9. Учні нашого класу завжди рахуються з думкою інших.
10. Всі позакласні заходи проходять у нас весело та завзято.
11. Учні нашого класу гостро реагують на успіхи і невдачі один одного в навчанні.
12. Учні нашого класу дружні та доброзичливі.

1-4 низька згуртованість

5-8 середній рівень

9-12 високий рівень згуртованості

Рекомендації до кроку 3

Інформація для професійного самопізнання

¹¹Педагогіка партнерства

¹²Як учителям і батькам зробити щось разом. Метод фасилітації (ДОПОВНЕНО)

¹³Кен Робінсон про співпрацю батьків і шкіл у США

¹⁴Польський досвід педагогіки партнерства

Усі ці аспекти тісно пов'язані із педагогікою і психологією партнерства. Тож, актуалізуємо інформацію для вчителя про основні принципи цього підходу.

---

¹¹ <https://vseosvita.ua/library/pedagogika-partnerstva-8759.html>

¹² <http://nus.org.ua/articles/yak-uchytelyam-i-batkam-zrobyty-shhos-razom-metod-fasylytatsiy/>

¹³ <http://nus.org.ua/articles/ken-robinson-pro-spivpratsyu-batkiv-i-shkil-u-ssha/>

¹⁴ <http://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-polskyj-dosvid/>

Поняття партнерства в освітньому середовищі розкрито у працях: Н. Шигонської (філософський, психологічний, соціологічний та педагогічний аспекти сутності категорії «професійна взаємодія»); О. Коханової (психологія партнерської взаємодії в освіті); С. Максименка (психологічні проблеми модернізації освіти в Україні); В. Моргуна (педагогіка співпраці, психологія толерантності).

Основні принципи: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство; принципи соціального партнерства у взаємодії вчитель – батьки учнів – учні (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Ефективність педагогіки партнерства пов'язана з розумінням психологічних засад взаємодії та співпраці між учителем, учнем і батьками, які об'єднані цілями та прагненнями, є відповідальними, рівноправними учасниками освітнього процесу. Глибинним підґрунтям педагогіки партнерства виступає толерантність.

Толерантність особистості – це доброзичливе та терпиме ставлення до оточуючих і навколишніх подій, що не порушують прав людини й не завдають шкоди навколишньому середовищу.

Структура толерантності особистості базується на основних компонентах: **когнітивному** (знання про об'єкти і ситуації життєдіяльності, що є результатом набуття індивідуального досвіду); **емоційному** (емоційні стани, які передують виникненню поведінкового компоненту, сприяючи систематизації знань і появі певної поведінки); **поведінковому** (призводить до актуалізації елементарних фіксованих установок, ціннісних орієнтацій та етнічних цінностей).

Показниками толерантності вчителя є особистісна відповідальність, емпатія та конструктивна взаємодія з оточуючими (учнями, їхніми батьками, колегами) і природним середовищем. Критеріями досягнення толерантності є: абсолютне сприйняття і визнання різноманіття поглядів, життєвих принципів, цінностей інших людей; терпимість до оточуючих і навколишніх подій, що не порушують прав людини та не завдають шкоди природному середовищу; готовність допомогти.

* **Рекомендація слухачеві курсу – за посиланням – здійснити самодіагностику егоцентричних станів**

Рекомендації до кроку 4

Інформація для професійного самопізнання

Комунікативний процес та ефективність управління навчанням¹⁵

- ✓ Комунікація та педагогічне спілкування
- ✓ Вербальні і невербальні засоби педагогічної комунікації
- ✓ Прикладні аспекти комунікації під час розв'язання педагогічних конфліктів

Педагогічне спілкування і культура слухання

Педагогічне спілкування – діалог (полілог) реалізується на полімодульних рівнях (учитель – учень, учитель – учитель, викладач – викладач, учитель – батьки, учитель – навколишній світ, учень – навколишній світ тощо) у цілісному співбутті суб'єктів освітнього процесу.

Педагогічне спілкування має змістовну й формотворчу сторони. Змістовна – це сфера самоутвердження і реалізації сутнісних сил особистості, а формотворча – способи, прийоми здійснення взаємодії – діалогу.

Для того, щоб педагогічне спілкування мало всі риси діалогічності, воно повинно відповідати таким критеріям:

1. *Визнання рівності особистісних позицій*, відкритість і довіра між партнерами. Ця ознака як сутність суб'єкт-суб'єктних стосунків передбачає визнання активної ролі, реальної участі учня у процесі виховання.

За таких обставин учитель та учень діють як партнери, спільно організовуючи пошук, діяльність, аналізуючи та виправляючи помилки. Педагог не зводить своїх дій до оцінювання поведінки учня, вказівок на необхідність і способи її поліпшення. Він надає учневі інформацію про нього, а той повинен сам учитися оцінювати свої дії.

2. *Зосередженість педагога на співрозмовникові та взаємовплив поглядів*. Особистісна рівність у діалогічному спілкуванні передбачає різні позиції його учасників. Учень перебуває у колі своїх потреб і діє в напрямі задоволення власних прагнень (намагання самоутвердитися, пізнати нове тощо), а вчитель має зосередити свої зусилля на потреби учня.

В організації діалогу важливим є використання прийомів **аттракції** (лат. *attrahere* — приваблювати). Вони передбачають легке сприйняття позиції людини, до якої склалось емоційно позитивне ставлення (почуття симпатії, дружби, любові). Завоюванню *симпатії сприяють*: використання прийому «власного імені» (звук його підсвідомо викликає приємні емоції, свідчить про повагу до особистості); привітна, щира усмішка (підбадьорення, захоочення, розуміння) виступає сигналом для партнера по спілкуванню (я твій друг); приховування негативних емоцій, обурення (навіть цілком справедливого, зрозумілого); використання механізмів навіювання (переконання) з метою формування віри в свої сили, наявність позитивних рис (прийом

¹⁵ <http://posibniki.com.ua/post-komunikacii-kerivnictvo-i-priynyattya-rishen-u-navchalnyy-diyalnosti-psihologichni-osnovi-rozvyazannya-pedagogichnih-situaciy>

компліменту); терпляче, з розумінням і співчуттям, вислуховування співрозмовника, що дає змогу задовольнити потребу у самовираженні, формує позитивне ставлення до вчителя.

3. *Персоніфікована манера висловлювання* («Я вважаю», «Я гадаю», «Я хочу порадитися з вами»). Згідно з її вимогами діалог передбачає відкриту позицію. Вона є важливим критерієм діалогічного спілкування, який передбачає виклад інформації від першої особи, звертання педагога та учнів до особистого досвіду, висловлення не лише предметної думки, а й свого ставлення до неї, що разом з іншими чинниками зумовлює взаємодію.

4. *Поліфонія взаємодії*. Передбачає можливість для кожного учасника комунікації викласти свою позицію, пошук рішень у процесі взаємодії з урахуванням думок кожного учасника. Вона є антиподом монологічного спілкування, яке репрезентує лише думку вчителя.

Культура слухання – це вміння слухати рефлексивно, тобто з'ясовувати реальний зміст бесіди.

В освітньому процесі, у тому числі – під час роботи з кубиками історій – використовують такі види рефлексивних відповідей:

- *з'ясування* – передбачає звернення до учня за уточненнями з допомогою відкритих (змушують дати розгорнуту або уточнюючу відповідь) і закритих (вимагають відповіді: «так», «ні») запитань. доцільніше користуватися відкритими запитаннями. використовують фрази: «будь ласка, уточніть це»; «чи не повторите ще раз?» тощо;
- *перефразування* – сприяє формулюванню точності почутої інформації, коли вона видається зрозумілою, підсилює розуміння змісту бесіди, полягає в передачі учневі його ж висловлювань, але словами вчителя. починають словами: «як я зрозумів тебе...», «ви гадаєте, що...», «іншими словами, ви вважаєте, що...»;
- *відображення почуттів* – акцентує увагу на емоційному стані співрозмовника, його ставленні до змісту розмови. відмінність між почуттями та змістом повідомлення певною мірою відносна, її не завжди можна чітко визначити, якщо співрозмовник побоюється негативної оцінки, він може приховати своє ставлення до певних подій, фактів. вживають вступні фрази: «мені здається, що...», «напевне, ви відчуваєте...», «я розумію ваш смак...» тощо;
- *резюмування* – застосовують під час тривалої розмови для того, щоб підсумувати її, поєднати окремі фрагменти в єдиний контекст. типові вступні фрази: «підсумовуючи сказане вами, можна...», «вашою метою, як я зрозумів(ла) є...» тощо.

Слухання відбувається в *нерефлексивній, рефлексивній, критичній та емпатійній формах*.

Нерефлексивне (умовно-пасивне) слухання – невтручання в мову учня.

Проте, воно активне, тому що потребує великого зосередження вчителя, який виявляє підтримку, схвалення, розуміння з допомогою стислих відповідей, що дає змогу продовжити бесіду, зняти напруження (репліки на зразок «Так», «Розумію», «Це цікаво», «Продовжуйте», «Чи можна докладніше?»); невербальні прийоми: доторкання руки, зміна дистанції тощо). Неправильна побудова репліки призводить до порушення контакту. Не слід вживати фрази: «Ну, давай», «Не думаю, що так уже й погано...»). Нерефлексивне слухання застосовують, коли співрозмовник висловлює своє ставлення до певної події, прагне обговорити наболілі питання, відчуває себе скривдженим, має труднощі у висловлюванні думок, вирішує важливу проблему, або за потреби стримати емоції в розмові з людиною, яка обіймає високу посаду. Воно безперспективне і недоцільне, якщо співрозмовник не хоче розмовляти, або воно суперечить інтересам співрозмовника й заважає йому самовиразитися.

Рефлексивне слухання передбачає активне налагодження зворотного зв'язку для того, щоб проконтролювати точність сприймання інформації. Його ще називають «активним слуханням», оскільки допомагає з'ясувати розуміння почутого. Застосовують його за потреби з'ясувати зміст повідомлення.

Критичне слухання вимагає від учасника спілкування спочатку аналізу повідомлення, потім його розуміння. Таке слухання доцільне під час наради, конференції, дискусії, у ході яких обговорюються проблеми, думки, ідеї, що стосуються нових проектів, досвіду та ін.

Емпатійне слухання передбачає, що учасник педагогічного спілкування зосереджується на «зчитуванні» почуттів, а не слів. Воно буває ефективним, якщо комунікатор викликає у співрозмовника позитивні емоції (радість, сподівання на краще, упевненість у собі тощо) та неефективним, якщо провокує негативні емоції (страх, тривогу, розчарування тощо).

* За матеріалами: Про актуальне в методичній діяльності: думки й поради експертів: науково-методичний посібник: авторський колектив / за наук. ред. проф. Т. М. Сорочан. – К.: «Агроосвіта», 2017. – 950 с. (розділи: Скрипник М.І., Швень Я.Л.).

Формування соціальної компетентності	
Уміння і навички вчителя	Уміння і навички учнів
<ul style="list-style-type: none"> •пропонує завдання різного рівня; •варіативні домашні завдання; •перелік тем творчих робіт та доповідей; •різні форми роботи для тематичного оцінювання; •організовує групову роботу, передбачає створення груп змінного складу; •створює проблемні ситуації; •рекомендує самооцінку та взаємооцінку (навички саморефлексії); •створює доброзичливий соціально-психологічний клімат колективу. 	<ul style="list-style-type: none"> •робить вибір рівня домашньої роботи, рівня тематичного оцінювання; •працює в групі (команді); •дає оцінку своїй відповіді (здійснює саморефлексію); •визначає мету своєї діяльності; •оцінює соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, оточуючим середовищем; •бере участь у самоврядуванні; •ставить особистісно значущі цілі; •стійкий до конфліктів (обирає правильну стратегію поведінки в конфліктних ситуаціях).

Рекомендації для ефективної комунікації

✓ Уміння слухати (вислухайте батьків)

Безперечно, перше, що треба зробити – вислухати батьків. Людина має виговоритися, сказати усе, що, на її думку, є наразі важливим. Але при цьому слід пам'ятати про власну гідність і авторитет. Сьогодні усі «знають», як треба навчати. Прийміть рекомендації, іноді вони бувають цікавими. Визнайте право батьків захоплюватися своєю дитиною.

✓ Поясніть свою позицію

Вислухавши, розкажіть про те, як ви бачите ситуацію. Послідовно, спокійно і вмотивовано. На кожне зауваження дайте обґрунтовану відповідь. Не порівнюйте дітей у класі, не ставте когось за приклад, не використовуйте слова, що містять негативну оцінку особистості дитини. Золоте правило критики: критикуйте роботу (поведінку), а не дитину (особистість). Розкажіть про недоліки, а не про те, що на вашу думку, до них призвело. Знайдіть приклади добре виконаних завдань.

У вашому класі більше двадцяти «неповторних індивідуальностей». Не можна приділяти увагу одній дитині за рахунок іншої. Усі учні мають право на визнання власної унікальності. Усі батьки учнів мають знати і розуміти це.

✓ Соціальні комунікації (будьте на зв'язку)

Побудуйте систему зв'язку з батьками, яка дозволить вчасно і швидко інформувати про події у школі, домашні завдання, оцінки, позаурочні заходи тощо (Вайбер, Скайп, Фейсбук, Телеграмм). Попередньо узгодьте час для спілкування, наприклад, з 15-ї до 16-ї)

✓ Співпраця (залучайте батьків до взаємодії)

Запросіть батьків на урок, запропонуйте виконати завдання разом з дитиною, підготувати проект, презентацію, можливо, навіть виступити на уроці разом. Залучайте батьків до шкільної роботи – це допоможе їм об'єктивно оцінити особливості освітнього процесу. Запропонуйте виховний челлендж (естафета виконаних дій) – наприклад, присвятивши ключовим компетентностям (екологічна: дитина спільно з батьками навчається сортувати сміття – зняти на відео – перепостити в групу у Вайбері, сторінці класу у мережі Фейсбук – передати виклик (для обов'язкового виконання) іншим батькам).

✓ Об'єктивність і неупередженість (не переносьте негативний досвід на дітей)

Що б не сталося у відносинах з батьками, не переносьте негативний досвід спілкування на дітей. Можливо, вони теж потерпають від своєї «геніальності». Бо дуже часто трапляється так, що діти змушені бути успішними там, де це не вдалося їхнім батькам. І тут учителям потрібно опанувати психологічні категорії «психологічного захисту» для розуміння поведінки батьків і чому так звані «переноси» працюють у батьківсько-дитячих відносинах.

Розглянемо **рекомендації**, зроблені відомим фахівцем у цій галузі І. Атватером:

Виявляйте свої звички слухання, сильні і слабкі сторони, характер помилок, що допускаються. Чи не занадто швидко ви складаєте думку про людей? Чи часто ви перебиваєте батьків під час спілкування з ними? Які перешкоди спілкування характерні для ваших відповідей? Які з них найбільше часто повторюються? Знання своїх звичок – це перший крок до їхнього вдосконалення.

Не йдіть від відповідальності за спілкування. Вона обопільна, оскільки в спілкуванні беруть участь двоє, причому в ролі того, хто слухачає – і вчитель, і батьки виступають по-черзі. Умійте показати батькам, що ви дійсно слухаєте і розумієте їх. Цього можна домогтися уточнюючими питаннями, активними емоціями. Як може батько довідатися, що ви його розумієте, якщо ви самі не скажете йому про це?

Будьте уважні. Умійте підтримувати з батьками візуальний контакт, але без настирливості чи пильного погляду (що часом приймається за ворожість). Стежте, щоб ваші пози і жести говорили про те, що ви слухаєте. Пам'ятайте, що батьки хочуть спілкуватися з уважним живим педагогом.

Умійте зосередитися на тому, що вам говорять. Це вимагає свідомих зусиль, оскільки зосереджена увага утримується недовго (+40 секунд). Намагайтеся до мінімуму звести ситуаційні перешкоди (ноутбук, телефон). Не допускайте «блукання» думок. Навчайтесь зосередженому слуханню.

Намагайтеся зрозуміти не лише зміст слів, але і почуття батьків. Пам'ятайте, що люди загалом передають свої думки і почуття «закодованими», відповідно до прийнятих соціальних норм.

Умійте бути спостережливими. Стежте за немовними сигналами батьків, оскільки на емоційне спілкування припадає велика частина взаємодій. Стежити треба за виразом обличчя батьків: як вони дивиться на вас, як підтримують контакт, як сидять чи стоїть, як поводить себе під час розмови. Чи відповідають немовні сигнали батьків мовленню чи суперечать йому?

Дотримуйтеся схвальної реакції стосовно батьків і їхніх дітей. Ваше схвалення допомагає йому точніше виразити свої думки. Будь-яка негативна реакція з вашого боку викликає в батька захисну реакцію, почуття непевності.

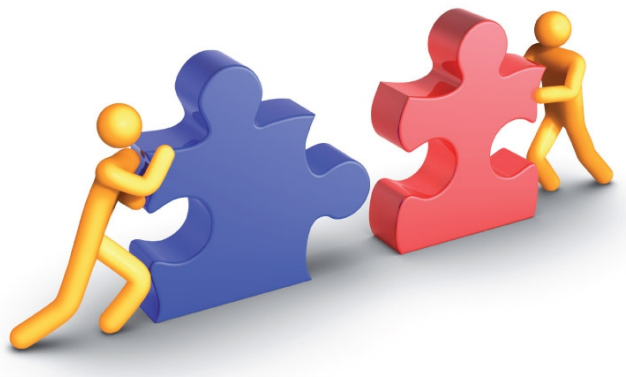
Прислухайтесь до самого себе. Ваше заклопотаність і емоційне збудження заважають вивчати батьків. Якщо його мовлення і поведінка стосуються ваших почуттів, намагайтеся виразити їх: це прояснить ситуацію, вам полегшає слухати батька.

Пам'ятайте, що часто-густо мета батьків у спілкування з учителем – отримати від вас щонебудь реальне чи змінити вашу думку, чи ж змусити вас зробити щонебудь. У цьому випадку дія – краща відповідь батькам.

У процесі спілкування з батьками вчителі уподібнюються таким педагогам, що говорять: «Ну що ж за безглузді учні пішли. Пояснюю, пояснюю, сам вже усе зрозумів, а вони не розуміють».

Доти, доки ви будете пояснювати щось не батькові, а собі, він вас не зможе зрозуміти так, як цього б хотіли ви.

Для того, щоб ваша ділова комунікація була ефективною і не обтяжна для вас, необхідно насамперед сформулювати в себе **настанову на психологічний контакт із батьками:**

1. Готовність до тимчасової згоди. Якщо ви з якоїсь причини не зацікавлені в продовженні контактів з батьками, чи протиріччя досягли такого рівня, що в даний момент їх розв'язати неможливо, то від ступеня вашої готовності до тимчасової згоди буде залежати успіх даного етапу вашої комунікації.

2. **Абсолютне прийняття** (повага батьків, навіть якщо, на вашу думку, вони не мають рації). Ця настанова відіграє важливу роль в ефективній комунікативній взаємодії з батьками. По-перше, кожна людина має право помилятися; по-друге, можливо, те, що ви порахували помилкою батька, зовсім і не помилка; по-третє, навіть якщо він свідомо не правий, це зовсім не означає, що з ним не можна домовитися, щоправда, на це буде потрібно більше часу і сил.

3. **Відмовлення від критики** особистості дитини у розмові з батьками. Критикуйте, та й то обережно, дію, вчинок, але не особистість. Якщо ви зможете цю настанову провести через весь контакт із батьком, ви зможете завоювати його симпатію й уникнути створення конфліктної ситуації.

4. **Щирий інтерес до проблеми батьків і дітей.** Якщо ви дуже щиро будете цікавитися деякими деталями, що батько не хотів би в даний момент обговорювати, то їм ця наполегливість може бути сприйнята зовсім інакше, ніж ви це собі уявляєте.

Разом з тим дійсно щире ставлення до проблем батьків завжди викликає позитивну реакцію з його боку, сприяє встановленню довірчості у відносинах.

Саме такі настанови на спілкування з батьками, особливо якщо їхній прояв буде щирим, а не награно-показним, допоможуть вам вирішити багато проблем.

Комунікаційні стратегії для формування соціальної компетентності

Комунікація:

Традиційні: інформаційні стенди для батьків (пропозиція: оформлювати у форматі інфографіки¹⁶)

Сучасні: (для співпраці з батьками, для учнівського самоврядування): групи в соціальних мережах (група у Viber – швидка комунікація і реагування, сторінка у Facebook – зручність і доступність усіх учасників освітнього процесу, можливість здійснювати стрім подій і шкільних заходів, сторінка в Instagram – візуалізація інформації і подій).

Збори і зустрічі:

Формальні збори з батьками

Неформальні збори: формат майстер-класів, воркшопів¹⁷, open air, майстер-класів і презентацій (методи: «Світове кафе»¹⁸, челенджі¹⁹ (між батьками дітей – попередньо визначивши і обговоривши освітню мету з учителем), скайп-збори)

Рада школи (представники вчителів, батьків, дітей) як колегіальний орган для вирішення внутрішньошкільних проблем і перспектив (питання форми, канікул, ДПА та ін.). З метою

¹⁶ <https://lemarbet.com/ua/razvitie-internet-magazina/10-sovetov-po-sozdaniyu-infografiki-i-podborka-instrumentov/>

¹⁷ http://umo.edu.ua/images/content/institutes/cipo/kafedra_fod/elektr_zbirn/R3/R3.htm#%D0%901

¹⁸ <https://www.gurt.org.ua/articles/40121/>

¹⁹ <https://buki.com.ua/blogs/trendy-v-osviti-shcho-populyarne-sohodni/>

згуртування учнівського колективу окремо і колективу школи зокрема – пропозиція зробити тематичним останній тиждень перед канікулами (піжамний, геройський, коміксний та ін.)

Вирішення проблем:

Використання суперечливих проблем шляхом голосування за допомогою google-опитувальників²⁰.

Віртуальна учительська: використання віртуальної дошки Padlet²¹ для розміщення документів, розкладів та ін.

Огляд альтернативних віртуальних дошок

Професійна самоактуалізація

Вправа «Матриця планування»

Фокус	На яких конкретних уміннях і здібностях ви хочете зосередитись – для ефективних комунікацій з батьками
Навіщо?	Що потрібно змінити в комунікаціях з батьками? Яким чином ви хочете підвищити ефективність взаємодії з батьками?
Як?	Що викликало необхідність змін? Як необхідні комунікативні вміння розвиваються: а) на рівні вчителів, б) на рівні батьків?
	Як можна подолати бар'єри? Які сумніви можуть виникнути у батьків?

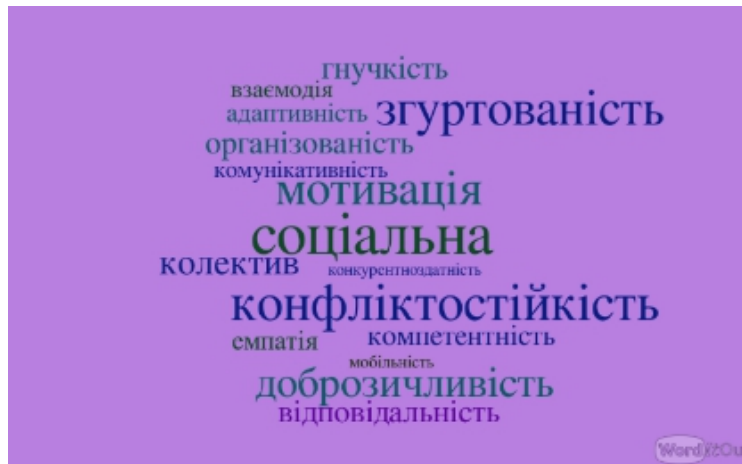
Розгляньте три різні ідеї за категоріями: на індивідуальній консультації з батьками учня; на батьківських зборах; на рівні школи.

	<i>Ідея</i>	<i>Навіщо?</i>	<i>Як?</i>	<i>Хто?</i>	<i>Коли?</i>
Індивідуальна консультація з батьками					
Батьківські збори					
На рівні школи					

²⁰ <https://docs.google.com/forms/u/0/>

²¹ <https://ru.padlet.com/>

Рекомендації до кроку 5

Практична частина

Діагностичний комплекс методик визначення рівнів соціальної компетентності педагога

- ✓ ²²Шкала «адаптивні здібності» багатофакторного особистісного опитувальника «Адаптивність» А.Маклакова
- ✓ ²³Гнучкість поведінки: методика САТ
- ✓ ²⁴Гнучкість у спілкуванні: методика М.Снайдера
- ✓ ²⁵Методика визначення емпатійних здібностей за В.Бойком; діагностика соціальної емпатії
- ✓ ²⁶Доброзичливість: шкала доброзичливості Кемпбелла
- ✓ Комунікативність та організаторські здібності: діагностика комунікативної соціальної компетентності; ²⁷експрес-діагностика організаторських здібностей
- ✓ ²⁸Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості
- ✓ ²⁹Експрес-діагностика соціальної ізольованості особистості за Д.Расселом і М.Фергюссоном
- ✓ Визначення соціальної креативності особистості
- ✓ Експрес-діагностика особистісної конкурентноздатності
- ✓ ³⁰Самооцінка професійно-педагогічної мотивації
- ✓ Діагностика комунікативної соціальної компетентності (КСК)
- ✓ ³¹Визначення рівня конфліктостійкості
- ✓ ³²Визначення опосередкованого групового згуртування (В.С.Івашкін, В.В.Онуфрієва)
- ✓ Визначення ціннісно-орієнтаційного єднання групи (В.С.Івашкін, В.В.Онуфрієва)

²² <http://ukped.com/skarbnichka/554-.html>

²³ <https://psytests.org/shostrom/sat-run.html>

²⁴ <https://psytests.org/emotional/snyderB.html>

²⁵ <https://studfiles.net/preview/5287907/>

²⁶ https://stud.com.ua/17580/psihologiya/diagnostika_dobrozichlivosti_shkaloyu_kempbella

²⁷ <http://zavantag.com/docs/2280/index-76292.html>

²⁸ <https://onlinetestpad.com/ru/test/1181-ekspres-diagnostika-socialnykh-cennostej-lichnosti>

²⁹ <https://www.psyoffice.ru/3-0-praktikum-adusil.htm>

³⁰ <https://onlinetestpad.com/ru/test/1232-samoocenka-professionalno-pedagogicheskoy-motivacii>

³¹ <http://um.co.ua/11/11-9/11-94810.html>

³² <http://weblib.pp.ua/416-opredelenie-oposredovannoy-grupповoy-22452.html>

- ✓ ³³Діагностика соціально-психологічної адаптації (К.Роджерс, Р.Даймонд)
- ✓ ³⁴Діагностика стилю педагогічного спілкування
- ✓ Самооцінка психологічної адаптивності
- ✓ ³⁵Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості
- ✓ Діагностика міжособистісних і міжгрупових взаємовідносин Дж. Морено
- ✓ ³⁶Діагностика міжособистісних відносин Т. Лірі; методика Рене Жиля (спрямована на вивчення пристосування дитини і взаємодію з оточуючими)

Глосарій

Взаєморозуміння — механізм міжособистісної взаємодії, пов'язаний у першу чергу з когнітивними процесами, який забезпечує формування спільного значеннєвого поля учасниками взаємодії, об'єднання інтересів сторін, вироблення подібного бачення завдань у конкретній ситуації.

Девіантна адаптація – способи адаптації особистості, які забезпечують задоволення її потреб неприйнятним для групи (некомформістська девіантна адаптація нерідко призводить до конфліктів з групою, інноваційна (творча) девіантна адаптація супроводжується створенням нових способів вирішення проблемних ситуацій).

Емпатія (від римського «*patho*» - глибоке, сильне, чутливе почуття (відчуття), близьке до страждання. Префікс «ем» означає спрямований (скерований) усередину. Це стан емоційного резонансу на переживання іншої людини.

Згуртованість – це найважливіша соціологічна характеристика колективу і означає єдність поведінки і взаємодії його членів, що заснована поєднанні спільних інтересів, цінностей, норм, дій тощо.

Ідентифікація (ототожнення) – процес неусвідомлюваного ототожнення себе з іншою людиною, групою, зразком.

Когнітивна гнучкість (cognitive flexibility) визначає здатність людини адаптуватись до змін, успішно вирішувати нові проблеми. Наприклад, коли учні переходять на нову програму навчання, або переходять до середньої школи – їм необхідна здорова когнітивна гнучкість, щоб у складніших умовах навчатись краще. Крім підвищення складності навчання, шкільні предмети викладаються різними вчителями і учням потрібно адаптуватись, підлаштовуватись під стиль кожного з них. З іншого боку, для дорослого – це перехід на іншу роботу або в новий колектив, потрібно звикнути до нової системи виконань завдань і адаптуватись до змін. Іншими словами – це здатність «вимкнути» попередню задачу і ефективно реагувати на нову. Це здатність, які більшість вважають природньою, але важливою навичкою для навігації життя.

Когнітивна ригідність розглядається низкою теоретичних концепцій (Л. С. Виготського, Р. Кеттела, К. Левіна, З. Фрейда, К. Гольдштейна та ін.) і часто трактується як тугорухомість мислення, жорсткість когнітивних схем, стереотипія. Ригідність визначається труднощами у переключенні на будь-що нове, нездатність змінювати спосіб реагування в нових умовах, супротив змінам.

³³ <http://ukped.com/skarbnichka/552-.html>

³⁴ <http://weblib.pp.ua/618-diagnostika-stiley-pedagogicheskogo-22488.html>

³⁵ <http://weblib.pp.ua/112-ekspres-diagnostika-sotsialnyih-22394.html>

³⁶ http://psychologis.com.ua/test_mezhlichnostnyh_otnosheniy_liri.htm

Комунікативна компетентність — здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Комунікативна компетентність — це сукупність знань, умінь і навичок, що включають: функції спілкування й особливості комунікативного процесу; види спілкування й основні його характеристики; засоби спілкування (вербальні і невербальні); репрезентативні системи і ключі доступу до них; види слухання і техніки його використання; «зворотний зв'язок» (питання і відповіді); психологічні і комунікативні типи партнерів, специфіку взаємодії з ними; форми і методи ділової взаємодії; технології і прийоми впливу на людей; методи генерування ідей і інтеграції персоналу для конструктивної комунікації; самопрезентацію і стратегії успіху.

Комунікативний намір (чи комунікативна інтенція) — це бажання вступити в спілкування з іншою особою.

Комунікативна поведінка педагога — така організація мовлення і відповідної йому мовленнєвої поведінки педагога, що впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери спілкування педагогів і учнів, на характер взаємин між ними, на стиль їхньої роботи.

Конкуренція — тип поведінки, що охоплює взаємодії, які так чи інакше розладнують спільну діяльність.

Конфлікт — виникнення важкорозв'язуваних протиріч, зіткнення протилежних інтересів на підставі суперництва, відсутності взаєморозуміння з різних питань, зв'язаних з гострими емоційними переживаннями.

Кооперація позначає такі види взаємодії, що сприяють організації спільної діяльності. Тут психологічний механізм діяльності спирається на взаємодопомогу людей, на їхнє співробітництво.

Координація — пошук таких засобів спілкування, що найкраще відповідають намірам і можливостям партнерів. Результатом координації є сумісність у діях, погодженість в операціях.

Міжособистісна взаємодія — інструментально-технологічна сторона спілкування; взаємні дії учасників спілкування, спрямовані на співвіднесення цілей кожної зі сторін і організацію досягнення їх в процесі спілкування.

Міжособистісна комунікація — взаємний обмін суб'єктивним досвідом людей, які перебувають в просторовій близькості і мають можливість бачити, чути, торкатися один одного, легко здійснювати зворотний зв'язок.

Міжособистісне сприйняття — сприйняття іншої людини, відображення її зовнішніх ознак, співвіднесення їх з особистісними властивостями індивіда, якого сприймають, і здійснення на цій основі розуміння його внутрішнього світу і поведінки.

Міжособистісний простір — організація всіх елементів міжособистісної взаємодії у певному порядку, що припускає: 1) вибір позиції у відношенні до іншого, прибудову до позицій один одного; 2) чітке визначення просторових і часових меж ситуації взаємодії, поза якими обрана позиція стає недоречною; 3) оформлення зайнятої позиції за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації.

Наслідування — слідування якомусь зразку, прикладу. У даному випадку — один з шляхів довільного і частіше мимовільного засвоєння людиною соціального досвіду.

Об'єкт конфлікту — проблемна ситуація на основі пересічних інтересів опонентів, що бажають контролювати її і керувати нею.

Опоненти — це учасники конфлікту. Ними в конфліктній ситуації можуть виступати окремі особи, групи людей, організації.

Педагогічне спілкування — професійне спілкування викладача з учнями на уроці і поза ним (у процесі навчання і виховання), що має певні педагогічні функції і спрямоване (якщо воно повноцінне й оптимальне) на створення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію навчальної діяльності і стосунків між педагогом і учнями усередині учнівського колективу. Педагогічне спілкування — це спілкування педагога з вихованцями в педагогічних цілях.

Педагогічна техніка — сукупність використовуваних педагогом прийомів. Її засобами є мова і невербальні засоби спілкування.

Педагогічний такт — це міра педагогічно доцільного впливу педагога на тих, хто вчиться, уміння встановлювати продуктивний стиль спілкування.

Переконання — механізм впливу на особистість, що здійснюється за допомогою логічного обґрунтування інформації. Переконання являє собою переважно інтелектуальний вплив.

Предмет конфлікту — протиріччя (проблема), що протиборчі сторони намагаються вирішити.

Психологічний вплив — зміна психологічних характеристик особистості, групових норм, суспільної думки чи настрою за рахунок використання психологічних, соціально-психологічних закономірностей.

Рефлексія (лат. reflexio – повернення назад, самопізнання) – усвідомлення людиною того, як її сприймають і оцінюють інші індивіди; вид пізнання, у процесі якого суб'єкт стає об'єктом свого спостереження; роздуми, аналіз власного психічного стану; рефлексія може являти собою внутрішній діалог декількох видів: між різними Я людини, з реальними чи вигаданими особами тощо.

Рівні соціальної компетентності: високий рівень характеризується загальною спрямованістю вчителя на широку соціальну взаємодію, прагненням саморозвитку та самовдосконалення, розумінням важливої ролі соціальної складової у професійній діяльності та у процесі самовдосконалення, готовністю та бажанням виконувати соціальні ролі професіонала на різних етапах розвитку кар'єри, сім'янина, товариша; прагненням до високих стандартів виконання цих ролей. Для середнього рівня характерна загальна спрямованість особистості на взаємодію або на виконання поставленого завдання, орієнтація на спільну діяльність, але досить часто за рахунок нехтування конкретними завданнями чи наданням широкій допомозі людям, вираженою орієнтацією на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в прихильності та емоційних стосунках з людьми, досить часто з їх обмеженим колом і кількістю. Низький рівень розвитку характеризується наявністю слабо вираженої соціальної спрямованості особистості, загальною спрямованістю людини на себе, нерозумінням необхідності та важливості цієї складової в професійній та соціальній діяльності вчителя.

Ригідність – це використання особистістю неадекватних для певної конкретної ситуації стереотипних форм поведінки, її нездатність змінювати стратегію у відповідності до інновацій. Класичним – є приклад неготовності педагогів змінюватись самим, нерозуміння того, що впровадження освітніх практик Нової української школи потребує, у першу чергу, особистісних змін.

Ригідна гнучкість як стійка особистісна характеристика заважає формуванню психічного гомеостазу в ситуації змін навколишньої дійсності. Це виникає за рахунок фіксації особистості на поведінкових стратегіях, неефективних у нових реаліях.

Ролі вчителя (у контексті соціальної компетентності): перша пов'язана із реалізацією основної функції - передати накопичений людством досвід, тобто здійснює технологічні завдання – забезпечує засвоєння учнями певної сукупності знань, умінь та навичок. Але самі знання, уміння та навички мають подвійну природу: одні з них стосуються зовнішнього світу, інші – самої особистості, людей та суспільства, як органічного середовища і простору людського буття. І, якщо перші умовно кажучи можна передати “механічно”, звертаючись до учня переважно як до об’єкта навчання, то другі набувають реально особистісної сутності тільки тоді, коли переживаються самим учнем у живій практиці спілкування та взаємодії з учителем. Звідси друга роль учителя – він є вихователь і наставник. Його обов’язок – сформувати у дитини здатність та навички ефективно взаємодіяти з оточуючим світом, розвивати уміння встановлювати доброзичливі міжособистісні відносини, розуміти почуття і поведінку оточуючих, встановлювати визначені межі допустимої поведінки. Цей аспект суспільних завдань вчителя якраз і становлять сферу його соціальної компетентності. Зміст цього поняття, на нашу думку, повинен вміщувати відповідний рівень сформованості особистості педагога, як результат соціального розвитку, що являє собою суму певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних теоретичних уявлень та практичних умінь і торкатися насамперед таких сфер як соціальне мислення, мовлення, мотиви, емоції, міжособистісна поведінка.

Соціальна компетентність є базовою характеристикою особистості, яка відображає її досягнення, рівень сформованості знань, умінь і навичок конструювання взаємовідносини з оточуючими людьми в міжособистісних стосунках і поведінці.

Соціально компетентна особистість здатна (соціологічний підхід): приймати рішення стосовно себе і прагнути до розуміння власних почуттів і вимог; блокувати неприємні почуття і власну невпевненість; представляти, як слід досягати мети найефективнішим чином; правильно розуміти бажання, очікування і вимоги інших людей, враховувати їхні права; уявляти, як з урахуванням конкретних обставин і часу поводитися, беручи до уваги інтереси інших людей та власні вимоги; усвідомлювати, що соціальна компетентність не має нічого спільного із агресивністю і передбачає повагу прав і обов’язків інших.

Соціальна компетентність вчителя – це здатність вчителя на основі сформованих професійних знань та умінь формувати у дитини здатність та навички ефективної взаємодії з навколишнім світом, розвивати вміння встановлювати доброзичливі міжособистісні відносини, розуміти почуття і поведінку оточуючих, встановлювати визначені межі допустимої поведінки.

Соціально-психологічна адаптація – це різновид психічної адаптації, що забезпечує організацію мікросоціальної взаємодії, формування адекватних міжособистісних стосунків, урахування експектацій оточення і досягнення соціально значущих цілей.

Соціальний ритуал — історично сформована форма неінстинктивного, передбачуваного, соціально санкціонованого, упорядкованого символічного поводження, у якому спосіб і порядок виконання дій строго канонізовані і не піддаються раціональному поясненню в термінах засобів і цілей.

Спілкування — специфічна міжособистісна взаємодія людей як членів суспільства, представників певних соціальних груп, що здійснюється на основі відображення соціальної дійсності. Спілкування — процес взаємодії і взаємин суб'єктів (особистостей, соціальних груп), у якому відбувається взаємообмін діяльністю, інформацією, емоціями, навичками, уміннями, а також вольовий контакт.

Спрямованість особистості, з точки зору формування та розвитку соціальної компетентності, орієнтована на взаємодію більш менш урівноважена спрямованістю на справу або навпаки. Таке поєднання саме собою буде мотивувати набуття соціальних знань та умінь, розвиток соціального інтелекту.

Стиль педагогічного спілкування — усталена система способів та прийомів, які використовує вчитель у взаємодії. Вона залежить від особистісних якостей педагога і параметрів ситуації спілкування.

Стратегія мовленнєвого спілкування — процес побудови комунікації, спрямований на досягнення довгострокових результатів. Стратегія містить планування мовленнєвої взаємодії в залежності від конкретних умов спілкування й особистостей комунікаторів, а також реалізацію цього плану, тобто лінію бесіди.

Суб'єкт конфлікту — конфліктна особистість чи проблеми, здатні спровокувати конфлікт.

Узгодження — механізм взаємодії, що стосується спілкування з погляду мотивацій та потреб. Його результатом є відносна згода з метою, змістом, намірами, що задає основний тон міжособистісним відносинам, визначає їхнє емоційне забарвлення.

Інтерактивний глосарій
(професійна комунікація викладача)

Література

1. Агаджанян Н. А. Адаптация и резервы организма / Н.А. Агаджанян. – М.: ФиС, 1983. – 175 с. – С.13-17, 113.
2. Адаптация организма подростков к учебной нагрузке / [Под ред.Д.В.Колесова.] – М: Педагогика, 1987. – 152 с. – С.84-115.
3. Від теорії – до практики: дослідження малої навчальної групи (класу) студентами-практикантами педагогічного університету Навчально-методичний посібник. Частина III. / Е.У.Гуцало. — Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2012. – Режим доступу: http://wiki.kspu.kr.ua/images/d/dd/Психологія_педпрактика_5_курс.pdf
4. Дэниел Дж. Амен. Измените мозг – изменится и жизнь / Дэниел Дж. Амен. – Эксмо, ISBN: 978-5-699-48442-3. – 2016. – 496 с.
5. Дикая Л.Г. Адаптация: методологические проблемы и основные направления исследований // Психология адаптации и социальная среда: современные подходы, проблемы, перспективы / Отв. Ред. Л.Г. Дикая, А.Л. Журавлев. М.: Институт психологии РАН, 2007. С. 17 — 41.
6. Зинкевич-Евстигнеева Т., Фролов Д., Грабенко Т. Технология создания команды // Т. Зинкевич-Евстигнеева и др. – СПб: Издательство «Речь», 2002. – 216 с.
7. Ньюсром Дж., Дэвич К. Организационное поведение / Дж. Ньюсром, К. Дэвич. / Пер. с англ., под ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб: Питер, 2000 – 448 с.
8. Паркер Г., Кропп Р. Формирование команды: сборник упражнений для тренеров / Г. Паркер, Р. Кропп. – СПб – Питер, 2002. – 160 с.
9. Професійний розвиток педагога Нової української школи в умовах формальної і неформальної освіти: електронний збірник спецкурсів: авторський колектив / загальна ред. проф. Т. М. Сорочан; упорядники: В. В. Сидоренко, Я. Л. Швень. – К.: ЦППО, 2018. – 320 с.
10. Скрипник М. І., Швень Я. Л. Професійний розвиток науково-педагогічних працівників у системі освіти дорослих: збірник методик і тестових діагностичних завдань / Укладачі: М.І.Скрипник, Я.Л.Швень. – К.: ЦППО, 2017. – 105 с.
11. Технології роботи організаційних психологів: навч. посібник для студентів ВНЗ та слухачів ІІПО / За наук. ред. Л. М. Карамушки. – К.: Фірма «ІНКОС». – 2005. – 366 с.
12. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин и др. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2005. – 490 с.
13. Фопель К. Создание команды. Психологические игры и упражнения / К. Фопель / Пер. С нем. – М.: Генезис, 2002. – 400 с.
14. Шевців З.М. Основи соціально-педагогічної діяльності: навч посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
15. Яшин А. А. Когнитивная ригидность как фактор недостаточной успешности / А. А. Яшин // Психология и Психотехника. – 2015. – № 11. – С. 1146 - 1157.
16. Dina R. Dajani, Lucina Q. Uddin. Demystifying cognitive flexibility: Implications for clinical and developmental neuroscience. Trends in Neurosciences, 2015; 38 (9): 571
17. New model of cognitive flexibility. – Режим доступу: <https://www.sciencedaily.com/releases/2015/09/150903131555.htm>

Додаткова література

1. Батьківські збори : шляхи до партнерства та співпраці : методичний посібник для вчителів початкових класів / уклад. : О. В. Пагава, Я. О. Чернишова. Харків «Друкарня Мадрид», 2018. 96 с.

2. Волкова В. Організація навчально-виховного процесу на засадах педагогіки партнерства в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». URL: <https://naurok.com.ua/organizaciya-navchalno-vihovnogoprocusu-na-zasadah-pedagogiki-partnerstva-v-umovah-realizaci-konceptinovo-ukra-nsko-shkoli-5829.html> (дата звернення: 11.11.2018).
3. Культура добросусідства. Батьківські збори по-новому: методичні матеріали та практичний досвід / автори-укладачі: М. А. Араджионі та ін. Київ : ТОВ«Прометей», 2017. 328 с.
4. Методичні рекомендації щодо проведення батьківських зборів. URL: <https://www.schoollife.org.ua/> (дата звернення: 11.11.2018).
5. Нова українська школа : poradnik dla vchitelja / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ :ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
6. Притчі для батьків. URL: https://vjazivne.io.ua/s2430193/pritchi_dlya_batkiv (дата звернення: 11.11.2018).
7. Савенкова, Л. О. Психологія спілкування [Текст]: навч. пос. / Л. О. Савенкова, В. В. Сгадова, Л. Л. Борисенко та ін.; ред. Л. О. Савенкова. – Київ: КНЕУ, 2015. – 309 с.
8. Спілкування та співпраця. Навчальні матеріали / British Council; за підтримки МОН. – К., 2019. – 26 с.
9. Стандарти громадсько активної школи : залучення батьків: навчально-методичний посібник / Товкало М. Я. Під заг. ред. Даниленко Л. І., Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 66 с.